

Kós Károly Képeskönyv

(*Műzsák Közművelődési Kiadó, 1986. 168 old.*)

Hosszú előkészület után 1986 elején került a könyvesboltokba (legalábbis néhány kiválasztott könyvesboltba) a Kós Károly Képeskönyv.

Kós Károly születési centenáriumának éve emlékezések, értékelések sokaságát dobta felszínre, megjelent több, ritkaságszámba menő írása is új kiadásban. Nem jelent meg azonban afféle, évfordulón szokásos és illendő összefoglaló mű, monográfia, a róla szóló ismeretek összefoglalása. Ez nem véletlen, van több oka is. Kós Károly 94 évesen halt meg, az övénél jóval egyszerűbb és egységesebb életmű összefoglalására sem lett volna meg nemcsak az idő, a szükséges távlat sem. A távlat az ő esetében mindenképpen gond, olyan eleven érzékenységgel van jelen, amit a hozzá csak távolból kötődők is megfigyelhetnek: ahogyan ura volt életében az időnek, halálában sem látszik engedni neki.

A másik gond, az életmű maga. Ki vállalja az összefoglalást: művészettörténész vagy történetudós? Irodalmár vagy a mezőgazdaság kutatója? Minden nekibuzdulás, amely tevékenységének fő vonalait akarta feltárni, új és új forrásokat, ismeretlen adatokat hozott a napvilágra és a munkásságával foglalkozók tudják, mennyi még ami feltárára vár, mielőtt bárki is igazi áttekintésére vállalkozhatna.

Valami kép azért jelenlegi ismereteink szerint is kell, hogy létezzen, ami, ha nem is teljes, de igaz és sokoldalú. Ezt a KÉP-et kísérli meg elénk állítani a Képeskönyv, amit az életmű egyik legavatottabb kutatója állított össze: *Sas Péter*. Egy kötetbe válogatta a róla, munkáiról, környezetéről való képeket, hogy a könyvet végiglapozva, végigböngészve legalább képileg megelevenedjék a világ, amit jelenlétével formált és meghatározott. Nem igazán képeskönyvről van szó mégsem, valami köztes műfaj kerekedett ki a vállalkozásból, a képek java nem annyira gyönyörködtet (ebben ludas a helyenként rossz nyomdai minőség is), mint inkább elmélyült tanulmányozásra serkent. A képek a szó szoros értelmében beszélnek, helyettesítik a leírást, hiszen rengeteg a levél, a Kós könyveiből való részlet, a gondolatokat indító csoportkép, rajz. Csak minduntalan azon kapja magát az olvasó, hogy további útmutatást keres induló gondolataihoz, várja a bővebb magyarázatot, a képekhez tartozó évszámot, forrást, egyéb utalásokat. Hogy mindez belefért volna-e a könyvbe, s milyen terjedelemig, kérdés, de mindenképpen hiányérzetet kelt annak a szándéknak ismeretében, hogy a képek nemcsak az esztétikai örömet szolgálják itt.

Ugyanakkor éppen itt kell hangsúlyoznom, hogy csak magukban a képekben való elmélyedés is milyen sokatmondó. Szembetűnik először is a Kós által formált világ egységessége, hogy minden, a keze nyomát viselő tárgy ugyanabban a szellemben fogant, ugyanazzal a tévedhetetlen izléssel, finomsággal, egyszerűséggel, a hagyományhoz fűző változatlan tudatossággal és — korszerűséget őrizve — megannyi stílus- és szemléletváltozás közepette átfogva hét évtizedet. Rákényszerülve a csak képekben való olvasásra, a szerkesztő által három fő korszakra osztott életmű fő vonásaiban jól jellemezhető. Az első (1883—1918) egyértelműen az építész állítja az olvasó elé, minden egyéb megnyilvánulásának középpontjában is ez látszik állni indítéként is, célként is: az építés. A második korszak (1918—1944, vagyis 35-től 61 éves koráig) képei a minden területen, mindig új utakat próbálva való helytállást és példamutatást tükrözik. Az utolsó részben az egyedüli és csoportos arcképek jutnak túlsúlyra (1944—1977), összeáll belőle a pontosan értő és érző tanítómester portréja.

Ha a képekhez nincs is elég magyarázat, van bevezető szöveg a különböző korszakokhoz. Tordai Zádor két tanulmányából (Örömmel írtam: ajánlók: Kós Károlynak; Kós Károly nemzete, avagy emlékező meditáció) kiválasztott hosszú részletek kísérik így a könyvet az életmű egyik legfontosabb és eddig részletesen nem elemzett vonatkozását, a Kós Károly kulturális és politikai tevékenységének alapját jelentő transzvilánumvizmust vizsgálva. Az idézetek kényszerű töredékessége, hiszen hosszú tanulmányok részei, ugyanazt a hiányérzetet kelti, mint a könyv képei: továbbolvasni volna jó.

A képeknek szinte mindegyike mögött még közzölhető, közlésre és így megismerésre váró képek vannak. A várakozás, ami mindezekből a „hiányokból” fakad, és hogy ilyen várakozás van, azt például az évforduló idején napok alatt eladott 60 000 példány Országépítő igazolvány, feljogosít arra a reményre, hogy az évforduló nem leszarta, hanem éppen elindította a Kós Károllyal foglalkozó könyvek sorát.

Gerle János

A hűség nyelve

(*Madách Kiadó, Pozsony, 1985. 234 old.*)

Megkészt a krónikás, hiszen egy olyan könyvről tudósít, s hívja fel rá a figyelmet, amit könyvesboltban keresni ma már hiábavaló igekezet, amely megjelenésének pillanatában is könyvritkaságnak számítot. Kétségtelen, a Madách Kiadó alábecsüli olvasótáborát és úgy vélem, ennél a könyvnél a budapesti Szépirodalmi Könyvkiadó is szűkmarkúnak bizonyult. 2850 példány egy ilyen összegező munkából mindenképpen kevés, hiszen

gondolni kellett volna az olvasók mellett a köz- és iskolai könyvtárakra, a CSEMAPADOK-alapszervezetekre. Szerencsére az alacsony példányszám semmit nem von le a mű értékéből, s a fokozott érdeklődés és igény láttán a Madách már készül a második kiadásra.

Anyanyelvünkéről szól ez a könyv, válogatás 16 év csehszlovákiai magyar terméséből. Békésen (és harcosan) megférnek egymás mellett a hosszabb dolgozatok, tanulmányok és a néhány soros csekék, karcolatok; ugyanúgy a szerzők is, akik között kevés a nyelvész, több az újságíró, szerkesztő, tanárember, de közgazdász, fizikust és orvost is találunk közöttük. A társadalmi megosztás természetesen más és más szint ad a szerzők megközelítési módjának, de a palettáról lekerülő összekép egyértelművé teszi a félést, amely anyanyelvünk fennmaradásáért, megmentéséért eszedez.

Biztosan nem véletlen, hogy a szerkesztő Zalaibai Zsigmond Fábry Zoltánnak az 1967-es kassai Kazinczy-napokon elhangzott előadásával kezdje az összeállítást, hiszen Fábry Kazinczy magyarságán át keres és talál kapaszkodókat, összefüggéseket nyelviségünk mostani állapotaival: „Ezt a nyelvet és népet Európától elvonatkoztatni, kiparancsolni többé nem lehet. Egymást tükrözik immár: egymást növelik, egymást kisebbítik. De minden kisebbítés és kisebbedés az egészen ránt egyet. A magyar nyelv árvaságát Európa szüntette. A magyar nyelv Európában és Európával oldódott a kultúra, az emberség, a haladás tényezőjévé és ügyévé.” Talán vitatható ez a sommázás és alkalmas fórumon bizonyára vitát is szülne, különösen Fábry azon megállapítása, hogy: „A magyar nyelv árvaságát Európa szüntette”, hiszen mindannyian tudjuk, hogy a magyar nyelv ennyire magára hagyott még sosem volt, mint századunkban.

A következő fejezetben (Anyanyelv és társadalom) számokkal kinez bennünket Gyönyör József. Kinez, mert ez a számokom keresztül elibénk tartott tükör végtelenül tisztá, mellébeszélést nem tűrő, belenzve magunkat látjuk, fogatkozásunkat és osztódásainkat. A képből világosan kitűnik, hogy míg környezetünkben minden nemzetiség és nép gyarapodik, mi araszolunk hátrafelé. Erre utal Gyönyör következő dolgozata is (Anyanyelvünk használatának néhány időszerű kérdése), amely arról értesít bennünket, hogy itt Szlovákiában immáron alkotmányos jogainkkal sem tudunk (merünk) élni. Nem vállaljuk magyarságunkat a hivatalban éppúgy, mint a hatóságok, a bíróságok előtt, holott a Csehszlovák Szocialista Köztársaság alkotmánya (20. cikkely) „egyenlő lehetőségek és egyenlő feltételek megteremtésével biztosítja az állampolgárok egyenjogúságát a társadalom életének minden területén”. Nem vállaljuk annak ellenére sem, hogy „a dunaszerdahelyi járásban a járási nemzeti bizottság dolgozóinak 92,3%-a tud magyarul, a komáromi jnb esetében ez az arány 79,9%-os, az érsekújváriban 64,5, a nyitraiban 21,6, a losoncban 35,8, a rimaszombatban 57,8%-os”. Tanulságos Gyönyör befejező gondolata is: „rajtunk, állampolgárokon is múlik, hogy a mutatózó fogatékosságok minél előbb megszűnjenek, ezért élünk kell mindazokkal a jogokkal és lehetőségekkel, amelyek a törvény számunkra biztosít . . .”

A következő két rész (Anyanyelv és család, Anyanyelv és iskola) szorosan összefügg egymással, hiszen a család és az intézmény, a család és a gyermek, a gyermek és az iskola viszonya meghatározó nyelviségünkben, egyszersmind nyelvi kultúránkban is. Fontos ez, mint a gyermekbénulás elleni oltás. A gyermek e két tényező összefogásával megtartható, ellentétben: örökre elveszithető. Különös figyelmet érdemel Keszeli Ferenc (Orfeuszra várva), Somos Péter (Gondolatok az anyanyelvről), Mihályi Molnár László („Ahány szóra váró gyermek . . .”) munkája.

A Nyelvjárás és köznyelv között című fejezet általánosabb jellegű. Zilált tudatunkból, nyelvi kettségünkben, tudathasadásos létünkben fakadó, abból burjánzó viszásgainkról szól. Arról, hogy mi, csehszlovákiai magyarok milyen rosszul tudunk magyarul, milyen mértékben vesszük át az idegen kifejezéseket, elsősorban a szlovák nyelvből, s arról, hogy ennek ellenében alig teszünk valamit. Nem magyarul, hanem katonaságul, munkahelyül, utazásul, hivatalul etc. beszélünk, kétélű szuronyal gyilkolva anyanyelvünket. Mayer Judit Hibanapló című tanulmánya e kötet alapművévé lépett elő.

A befejező részekben irodalmunkkal, műfordításunkkal, s annak helyével ismerkedhetünk meg a mives dolgozatokon és karcolatokon keresztül, amelyeken át a szerkesztő jóvoltából visszaérkezőnk a bevezető helyett közölt Fábry-előadás tájaira.

Ha visszanezünk, jöszereval a könyv minden munkáját olvashattuk már a csehszlovákiai magyar sajtóban, mégis elsklottunk volna fölötté, ha a Hűség nyelve nem teremti meg számunkra az összegezés lehetőségét. S mert tájainkom korántsem állapotról, hanem folyamatról beszélhetünk, ez az összegezés sem lehet teljes, hiszen napról napra változó. Éppen ezért néhány év múlva a széthintett részletekből újra összeállhat a mostanihoz hasonló, végtelenül fontos könyv.

Soóky László

Müncheni Kódex, 1466.¹

A müncheni Bajor Állami Könyvtárban Cod. Hung. 1. jelzéssel egy olyan kézzel írott könyv található, melyet nemrégiben a Kódexek a középkori Magyarországon című kiállítás anyagában is láthatunk az Országos Széchényi Könyvtár budavári épületében. A mintegy 60 ezer szavas kódex keletkezési körülményeiről a könyv utolsó, 108. lapja tudósít: „E könyv megvégeztetett Németi Györgynek Hensel Imre fiának keze miatt Moldvában Tatros városában az Úr születésének ezer negyszáz hatvan hatod esztendeiben”. Hol van Tatros városa? Szabó T. Ádám kiadványa nem hagy kétséget efelől, hiszen az Európa Kiadó könyvének 345. lapján térkép is található, amelyen a moldvai csánógomagyarok települései találhatóak.

¹A négy evangélium szövege és szótára. Décsy Gyula olvasata alapján a szöveget sajtó alá rendezte és a szótári részt készítette Szabó T. Ádám. Európa, 1985. 524. old.

E könyv megjelenetése valóságos örömnep, mert nyelvünk, kultúránk, gyökereink megismertetése szempontjából olyan lehetőségeket rejt magában, amelyek korábban elképzelhetetlenek lettek volna. Az Európa Kiadó könyve *Király László* előszavával kezdődik. Ebben Király, aki egyúttal a kötet szerkesztője is, tömören összefoglalja a szerinte huszita evangélium-fordítás rövid történetét.² Nem lebecsülendő, hogy a 28. és a 213. lapon a Miatyánk egy-egy igen régies, a Halotti Beszéd kora előtti nyelvi változatával találkozunk. (E jelenésre Décsy Gyula már felhívta a figyelmet.) Maga a Münchener Kódex szövege, azaz Máté, Márk, Lukács és János evangéliuma, mai helyesírásban található meg e kiadványban, de igen helyesen közli az eredeti kódexlapok számozását is. A magyar szakirodalomban példátlan a mintegy 3700 címszót és minden nyelvtani alakot magába foglaló, mai magyar és német értelmezéssel ellátott szótár (347—524. old.). A kódex minket érdeklő és a további kutatást kívánó szavainak kiválogatása ennek alapján fontos további feladat. Így az is megállapítható lenne, hogy milyen párhuzamosságok vannak a moldvai magyarság mai nyelve és a Münchener Kódex között. A *tikmony* (505) szó például 1466-ban tyuktojást jelent a szótár szerint. Megvan ez ma is a moldvai csángóban, sőt *récetikmony* „récetojás” és *lúdtikmony* „lúdtojás” is; *kedig* szavunk „pedig” jelentésben többször előfordul kódexünkben, rövidítve is *ke.* alakban; ez a *ké* megvan ma is „pedig” jelentésben a moldvai csángómagyarok nyelvében. *Szupu* „kupa, véka” szavunk is megvan kódexünkben és a moldvai csángóban, Petrás Incze János már magyarázza is. Jó lenne megvizsgálnunk *előleki* „megelőzi”, *fedelm* „fejedelem”, *késaság* „verekedés”, *ravas* „róka”, *repeső* „madár”, *vallván* és több száz más, az előtünk lévő szótárban található szavunkat is abban a tekintetben, hogy megvan-e a folytatása-ezeknek a moldvai magyarság későbbi nyelvében.

A görői székesegyház bibliatermében „Hoc compendium . . .”-mal kezdődik az a latin feliratú sűrű, amely arról tudósít, hogy „Ezt az összefoglalást a Krisztusban tiszteletre méltó atya MIKLÓS úr SZERETI püspök, a szentírás tudományának doktora, családi nevén VADÁSZ, nemzetiségére magyar ember állította össze, mégpedig az igen előkelő úrnak GHARAI MIKLÓSNak ugyanazon Magyarország nádorispánjának és a király egyetemes helynökének kérésére”. Miklós szerinti püspök 1428. szeptember 3-án halt meg. A Münchener Kódex keletkezése egyrészt ilyen nyelvi alapozásba állítható be, másrészt igen tanulságos lenne megvizsgálnunk Kájoni P. Frater János Cantionale Catholium címmel a Csiki klostrobomban, azaz Csiksomlyón 1676-ban nyomtatott szövegét, elsősorban passióit, melyek első magyar könyveink nyelvi kisugárzó

erejéről tehetnek tanúbizonyságot.³ Érdekes lenne olyan megmaradt moldvai magyar nyelvű könyveket is áttanulmányozni, amelyeket jó néhány évtizede még magyar kántorok és papok szerkesztettek halotti szertartásokra. A szabófalvi ún. utolsó Miatyánk szövege is tartogat számunkra egybevétel esetén meglepetést.⁴

Nemrégiben Dumitru Marinás tollából kötet jelent meg.⁵ E könyv szerzője abból a családból származhat, amelyiknek Martonos Antal nevű tagja 1896-ban járt a millienniumi kiállításon Budapesten, és a Vasárnapi Újságban közölt levelében beszámol Rubinyi Mózesnek újtjáról, itteni élményeiről, s azt is megvallja, hogy *anyanyelve magyar*. Dumitru Martinás más véleményen van. Pedig több mint ötszáz év távlatából a moldvai Tatroș városából magyar nyelvű könyv hirdeti, hogy Európának ebben a szegletében jelen vagyunk.

Dicséret illeti a kiadót: *Domokos Jánost*, aki e könyv megjelenetésére vállalkozott, *Király Lászlót* és *Miklósi Imrét*, akik ilyen színvonalon szerkesztették meg e könyvet. A Kner Nyomda munkája is megállja a helyét bármilyen nemzetközi összehasonlításban.

Domokos Pál Péter

Somsálybánya története

Szerk.: Szabadfalvi József

(Kiadta a Herman Ottó Múzeum. Miskolc, 1985. 85 old.)

Borsod-Abaúj-Zemplén megye országosan példamutató honismereti publikációinak sorában jelent meg 1985 végén a Borsodi Kismonográfiák sorozatának 20. köteteként, a Borsodi Szénbányák Vállalat anyagi támogatásával. A szerző a honismereti mozgalom országosan ismert munkatársa, sok értékes kiadvány írója. Ez a könyve hosszú évek aprólékos gyűjtőmunkájának eredménye. Szülőföldjének szeretete hatja át minden sorát, hiszen édesapja bányász volt és ő maga is 15 évesen munkába állt, csak a háború után tanult tovább a sárospataki tanítóképzőben. Ide tért vissza, tanította a bányásztelep gyerekeit, majd az iskola igazgatója lett. Honismereti szakköre értékes gyűjtőmunkát végez, s így neveli hazaszeretetre, a szülőföld megbecsülésére az iskola tanulóit.

A könyv előszavában *Kiss Dező*, a BSZV vezérigazgatója megemlékezik róla, hogy kétszáz éve szült először írás a borsodi szén felhasználásáról. A XIX. század végi kapitalista fejlődés során jöttek létre a szénbányák és a hozzájuk kapcsolódó bányász-települések, így *Somsálybánya* is. Történetükre jellemző, hogy szorosan összefügg a természeti adottságokkal. A lelőhely megtalálásával, feltárással új település születik, jellegzetes, zart munkásközösség. A bánya kimerülésével a község felbomlik, a bányászok új munkahelyre kerülnek, így a település jellege megváltozik. Ez a sorsa Somsálybányának is.

²A kérdésről l. még Domokos Pál Péter: „... édes hazámnak akartam szolgálni . . .” Bp., 1979. 24—25. old.

³Vö. Domokos Pál Péter i. m. 1233. old. és a Münchener Kódex 28. old., a Miatyánk szövegei, melyek több évszázad távolából mutatnak meglepő nyelvi hasonlóságokat: pl. az *a* és az *az* határozott névelő hiánya, *ü-ző* alakok stb.

⁴Domokos Pál Péter: A moldvai magyarság. Kolozsvár, 1941. 223. old.

⁵Originea ceangailor din Moldova (A moldvai csángók eredete) címmel. Bucuresti, 1985.

Nagy Károly könyve jól érzékelteti ezt a történelmi folyamatot. A kis település keletkezése összefügg az ózdi szénmeleg fejlődésével, szoros kapcsolatban az ózdi vaskohászattal, a Rimamurány-Salgótarjáni Vasművel. A Hódos patak völgyéből nyíló somsályi völgy 1900-ban még lakatlan terület volt. A somsályi főtáró 1921-ben kezdett termelni és 1972-ig, a bányauzem megszüntetéséig működött. Részletesen leírja a kezdet, a fejlődés eseményeit pontos dokumentumok alapján és ma már történelmi értékű fényképekkel illusztrálja. Elevenen számol be a bányásztelep felszabadulásáról, további fejlődéséről az államosítás után. A szénvagyon egyre fokozottabb kiaknázása következtében a bánya kezdett kimerülni. 1965-ben 1250 ember dolgozott itt, 36 szocialista brigád. Ekkor még tizenöt-husz évre jóslták élettartamát, de ebből csak hét évet ért meg.

Külön fejezetben tárgyalja a bányászok szociális körülményeit, s ezekkel összefüggésben a somsályi bányamunkásság gazdasági és politikai harcait. Említésre méltó, hogy Borsod megye első bányász szakszervezete itt, Somsálybányán alakult meg 1918 márciusában, s ezt hamarosan követte április 9-én a csendőrsortűz, ami két bányász életébe került. Megemlékezik a Tanácsköztársaságról, a bányászszolidaritásról az ellenforradalom és a II. világháború alatt, majd a felszabadulás utáni politikai élet eseményeit kíséri figyelemmel. Részletesen beszél a kulturális, szociális és sportintézményekről, mint a bányatelepi iskola történetéről az 1904—1905-ös tanévtől kezdve, az Olvasóegyletekről, a zenekarról, színjátszócsoportokról, a Gyermeksegélyező Nőegyletről, a sportoló fiatalokról, a Sportházról.

A bánya bezárása után új üzemek létesültek a lakosság munkalehetőségének biztosítására. Ma is szép eredménnyel működik a Villamos Berendezés és Készülék Művek, valamint a Fővárosi Bőrdíszműipari Vállalat somsályi üzemegysége.

A könyv utolsó fejezete az életmódváltozást mutatja be a bányásztelepen. Megismerteti az élet- és munkakörülményeket régen és ma, a családi és demográfiai helyzetet, valamint a társadalmi szerkezet mobilitását. Vizsgálatait a korszerű kutatómunkának megfelelően a kezdeti időktől napjainkig végzi, s így a témáról egységes, jól áttekinthető képet tud adni.

A honismereti mozgalom érdekében azt szeretném remélni, hogy a Borsodi Szénbányák Vállalat példamutató anyagi támogatását hazánk más nagyüzemei is követni fogják és lehetővé teszik kiadványaikkal megismertetni népünk múltját, hagyományait, mai eredményeit.

Dr. Timaffy László

Ötéves a 405-ös Kör, 1980—1985.

Összeáll. és szerk.:
Diczházi Bertalan

(*Kiadta a BME KISZ-Bizottsága,
Bp., 1985. 85 old.*)

A kiadvány, amelynek ismertetésére vállalkozunk, ifjúságunknak egy viszonylag szerény létszámú, de *példát mutató* s ezért figyelmet érdemlő töredékének tevékenységéről szól. Tartalma sokkal több, mint amit az ünnepi hangulatú cím sejtet. Hiszen a Budapesti Műszaki Egyetem (névadó) 405-ös termében működő *Társadalompolitikai Kör* vezetője — dicséretére válik — más körök bemutatását is céljának tekintette, amint ezt az egyetemi és értelmiségi társadalompolitikai körök, klubok, szakkollégiumok című második rész bizonyítja. Végül a legtöbb helyet a harmadik résznek szentelte, ahol politikusok és közgazdászok, írók és jogászok, szociológusok és újságírók, történészek és politológusok válaszait olvashatjuk a Kör vezetői által megfogalmazott és feltett kérdésekre.

A kiadvány tehát nem öleli fel az ifjúság egészét, nem terjed ki figyelmére annak minden rétegére. Nem foglalkozik pl. az aluljárókban kötekedő, hangoskodó, meddő életvitelű, nihilista fiatalokkal. De azok sem váltak itt szereplőkké, akik megrekedve saját kicsinyes önzésük szintjén, nem jutottak túl a jól ismert „kaparj kurta, neked is jur” szemléleten. Akiknek kizárólagos törekvésük a megtollasodás, az, hogy hogyan és miként juthatnának legkönnyebben lakáshoz, hogy hol olcsóbb a telek, mi módon „bulizhatnának ki” egy autót. A 405-ös Kör kiadványa azok tevékenységével ismerteti meg olvasóit, akiket áthat a Veres Péter-i népbem, nemzetben gondolkodás felelőssége. Akik látókörüket egyre szélesítve vállalják fel a közösség gondjait, akiket foglalkoztat hazánk múltja és jelene, a társadalmi-gazdasági kérdések, a honismeret, az identitás stb. Akik érdeklődőbbek, türelmetlenebbek és progresszívebbek mint mások. Akik fogékonyabbak és politikusabbak, s felelősségteljesebben gondolkodnak a nemzet, a haza, a társadalom sorsáról mint az átlag; nem egyszerűen elfogadják azt amit kapnak, hanem tudatosan élnek. Ilyen szemléletű egyetemisták hívták életre a 405-ös Kört és ilyen célok vezették vezetőségét és tagságát azon az öt éven át, melyet a füzet elején ismertet Diczházi Bertalan. Felsorolja a Körben tartott 81 előadást, vitát cím és témakör szerint, megnevezi az előadókat, vitavezetőket. Végül a Kör munkájában tevékenyen részt vevő diákok névsorát közli.

A második részben sem teljességre, sem részletességre nem törekedhetett: céljának a híradást, tudósítást tekintette. Azt, hogy a fiatalok tudomást szerezenek arról: hol, milyen jellegű körök, klubok működnek? Szól az ugyancsak a BME-en

működött *Közép-Kelet-Európai Klub* (közismertebb nevén KKK) tevékenységéről, melynek középpontjában a nemzeti önismeret fejlesztése állt. Majd a *Szociológiai Körről*, mely társadalomelméleti előadások színhelye volt. A *Nagy László Irodalmi Körről* és a *Közgazdasági Egyetem Polvax-Pollár* politikai köréről, amely igen heves viták színtere volt, s amely előszeretettel foglalkozott ún. kényes kérdésekkel a nyílt, őszinte légkör jegyében. Azután az *ELTE jogász szakollégiuma* és a történészhallgatók *Fábray Zoltán Köre* következik. Ács Zoltán a nemzetiségi kérdés kiváló fiatal kutatója, történész és újságíró a Belvárosi Ifjúsági Házban gyűjtötte maga köré a „Phoenix” Klub égisze alatt mindazokat, akik igényelték, hogy minél realisabb és szélesebb képet kapjanak „arról a földrajzi-társadalmi, politikai környezetről, amelyben évszázadok óta a magyarság és a szomszéd népek élnek.” Sajnos a „Phoenix” is, mint több előzőekben említett klub, különféle akadályok miatt időközben bezűntette működését.

A harmadik rész azokkal a kérdésekkel kezdődik, amelyeket a 405-ös Körben megfordult tudósok, tanárok, művészek kaptak, majd következnek válaszok. A kérdések az íránt tudakozódtak, hogy megítélésük szerint a körök, klubok milyen szerepet töltenek be a diákok politikai tudatformálásában, mennyire fontos szerepük és létük? Igaz-e, hogy Kelet-Közép-Európában az egyetemi politikai körök, klubok politikai barométerek? Miként alakul a klubokban a hazánkban közismerten meglévő különbség a szóbeli és írásbeli politizálás között? Mi az előadó véleménye a nyolcvanas évek eleji egyetemi ifjúságról? S következnek az érdekesnél érdekesebb válaszok. A nyilatkozók között van Nyers Rezső, Gombár Csaba, Niederhauser Emil, Vekerdí József, Fekete Gyula, Czák Gábor, Hankiss Elemér, Pungor Ernő, Bognár József, Marosán György és mások. A válaszokat jellemezze e néhány idézet. *Liska Tibor* közgazdász a politikai barométer szerepre „igen”-nel felelt. „Annyira, hogy a politikai zivataroktól leginkább felő bürokrataink a legszívesebben kidobnák e politikai barométereket, ha nem mindig sikerül kedvükre szóló szép idő felé áttolni legalábbis mutatóikat. De akár olyan politikai hőmérőknek is tarthatnák körüket, amiket bürokrataink szeretnének összetörni, vagy legalábbis lerázni, ha a valójában egészségtelenül magas lázat mutatják.” *Joó Rudolf* politológus elmondta, hogy előadói tapasztalata szerint „a környező országok magyarságára vonatkozóan alapvető tényeket, adatokat nem ismeri egyetemi ifjúságunk jelentős része: mely országokban, hányan, melyik földrajzi tájékon élnek, milyen intézményeik, újságjaik vannak. Egyszerű lexikális ismeretekről van szó, amelyeket iskolai tananyagban kellene szerepeltetni, a tömegtájékoztatóban folyamatosan közismertt tenni s nem egyetemi klubok (és néhány kis-példányszámú folyóirat) szűk nyilvánossága keretében utalni.” *Székely András Bertalan* szociológus szerint „az egyetemi és hasonló korú ifjúság annyi negatív és manipulatív hatásnak van kitéve tájainkon és azon túl is, hogy autonóm, független gon-

dolkodású fiatalok konzisztens csoportjainak már a kialakulása is igen kis valószínűséggel kecsegtet. A körök eléggé föl nem becsülhető tudatformálást végeztek és végeznek, de — számomra úgy tűnik — az ifjúság töredékét tudták, tudják, valóban felhozni arra a szintre, ami optimális volna. A többség továbbra is silány, zsákutcás, bár sokszor csillogó technikai kontóbsze öltöztetett szórakozási formák és pótszelektívák hálójában él — sokszor persze a valóságos közéleti szereplés korlátainak a felismerése folyamányaként.” *Mig Székely András Bertalan* kevésbé kecsesgató képet lát maga előtt, *Köteles Pál* író éppen a reménykeltő vonásokat hangsúlyozta: „Az egyetemi ifjúság nagy része ma felelősebb magatartást tanúsít, mint a korábbi években. Sorsát, úgy tűnik elválaszthatatlannak érzi a nemzet jelenével és jövőjével. Nem mellékes, hogy kezd 15 millió magyarban gondolkodni... A passzív szemlélődés, a befelé fordulás, cinizmus és nem-törődőmség ma kevesebbeknek sajátja, mint korábban volt...”

Az Öt éves a 405-ös Kör című kiadványt jóleső érzéssel olvastuk végig, minden gond és nehézség ellenére is. A klubok nem felülről jött parancsra alakultak, a diákok öntevékenysége hívta életre őket, s néhány lelkes, a közösségért dolgozni akaró és tudó fiatalember lendülete tartotta és tartja életben, amíg bírja.

Dr. Polgárdy Géza

Változó Baranya, 1945—1985.

(Szerk.: *Antal Gyula, Sándor László*)

Kiadja az MSZMP megyei Bizottság Oktatási Igazgatósága, Pécs, 1985.

Vaskos kötetben jelentek meg azok az előadások, amelyek a megye felszabadulásának 40. évfordulóján tartott ünnepi emlékülésen hangzottak el. A táblázatokkal, képekkel illusztrált kötetben 44 szerzőtől három fejezetben közlik a sokszínű anyagot. A politikai küzdelmek és társadalmi változások témakörben 15, a gazdaság, településtörténet és a demográfia köréből 14, az oktatás és kultúra területéről pedig 15 előadás anyaga kerül az olvasó kezébe. Az előadások új adatokat ismertettek (pl. *Sándor László, Vargha Dezső, T. Mérey Klára, Földvári János, Komlósi Sándor*), mások új szemlélettel közelítve adnak szélesebb ivű ismertetést (pl. *Sikfői Tamás, Kassai Miklós, Szita László, Novák Zoltán, Koltai Dénes*). Hiánypótlóak a NÉKOSZ-történettel (*Ódor Imre*), vagy a Parasztpárt története egy részével (*Györffy Sándor*) foglalkozó írások. A forrásanyag történeti értékeire utal előszavában *Rajnai József*, az MSZMP megyei Bizottságának titkára; s magvas elemzéssel mutatja be az ötvenes években kialakult szocializmusképző változást *Szirtes Gábor*. A kötetben található tanulmányokra a szakszerűség mellett elsősorban az egyéni hangvétel jellemző.

Krisztián Béla

A Budavár emlékérem-sorozat

Bodó Sándor érmei Lugossy Zoltán felv.

*XI. Ince Pápa átadja
Buonvisi bíborosnak
a szent Liga Bulláját*

*A nyugati hadsereg
Párkánynál gyülekezik*

*Magyarország
a nyugati kereszténység
védőpajzsa*

Buda ostroma

Végvári harcok

Ára: 8 Ft

